

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA PROJEKTU

specifického výzkumu na rok 2014 - zakázka č. 2112
(pracoviště 01240, činnost 1210)

Rozvoj čtenářské gramotnosti pomocí učebnic a písanek používaných v České republice

Odpovědný řešitel:

Mgr. Iva Košek Bartošová, Ph.D.

Studentky magisterského studia P-ZS1, 4. ročníku na PdF UHK:

Anna Plovajková IČ 300166

Tereza Podnecká IČ 29744

Celková částka přidělené dotace: 53 500,- Kč

Popis cílů výzkumného problému

Výzkumný cíl:

Deskriptivní studie nejpoužívanějších slabikářů, čítanek a písanek v současné praxi primárních škol vydávaných v různých nakladatelstvích pro děti v 1. až 3. třídě základní školy, kdy dochází k rozvoji základní elementární a bázové gramotnosti (názor učitelů). Hodnotící kritéria vychází z posuzovaných vlastností učebnic v České republice (Maňák, Knecht).

Stručný popis postupu při řešení projektu

Současný trend nárůstu učebnic a nakladatelství vydávajících slabikáře, čítanky, pracovní sešity i písanky pro děti, vede k určitému chaosu a nepřehlednosti na našem trhu, ale hlavně ke špatné orientaci učitele při volbě nejlepšího studijního materiálu pro děti na 1. stupni základní školy. Také pro naše absolventy přicházející do praxe je orientace ve spoustě slabikářů a čítanek nepřehledná. Proto jsme se rozhodly zmapovat situaci na školách v České republice v této oblasti. Vycházely jsme z kritérií hodnocení učebnic v publikacích J. Maňáka, P. Knechta, T. Janíka (2007,2010) nebo J. Průchy (1998). Přímým hodnocením učebnic pro 1. stupeň základní školy se zabýval J. Havel a K. Bielačková (2010) z Masarykovy Univerzity Brno.

Metodologie výzkumu,

Dotazníkové šetření sestávalo z 26 otázek, z nichž 5 otázek bylo zaměřeno na demografické údaje. Zbývající otázky byly rozděleny na dvě části. První se vztahovala k učebnicím pro elementární výuku čtení (čítanky, slabikář, živá abeceda atd.) – tvořila 9 otázek uzavřených nebo polouzavřených a jednu otázku otevřenou. Druhá část otázek (12) se vztahovala k sešitům a cvičebnicím pro elementární výuku psaní (písanky) a používané metodě nácviku čtení a psaní, opět s uzavřenými, polouzavřenými otázkami a dvěma otázkami otevřenými.

Vytvořené on-line dotazníky vyplňovali respondenti pomocí sociálních sítí (facebook.com, twitter.com...) nebo pomocí emailové pošty. Celková návratnost dotazníků byla 614, tj. 89 %. Dotazník byl zpracován pomocí programu MS Excel 2010.

Výzkumný soubor a sběr dat

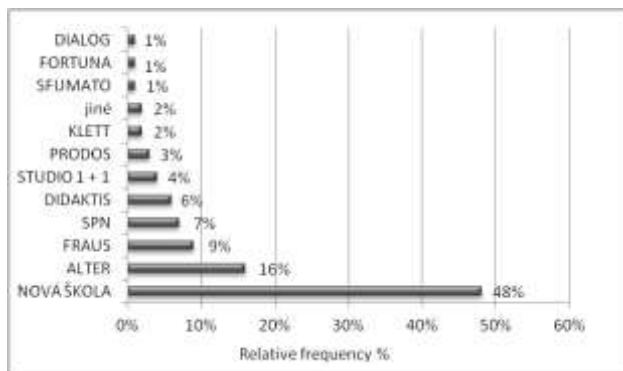
Výzkumný soubor tvořilo 614 respondentů – učitelů prvního stupně ZŠ. Nejvíce bylo učitelů prvního ročníku (43 %), dále na dotazník odpověděli učitelé druhého ročníku v 31 % a učitelé třetího ročníku v 26 %. Vzorek respondentů tvořilo 98% žen a 2 % mužů, což odpovídá situaci v našich základních školách (ZŠ), kde na 1. stupni ZŠ učí převážně ženy.

Věkové rozložení respondentů se pohybovalo nejvíce v rozmezí mezi 41 až 50 rokem (40%). Starších učitelů bylo 35 % a nejmenší věkové zastoupení (6%) je ve věku od 18 do 30. S tím souvisí i délka jejich praxe. Nejvíce zastoupenou skupinou byli respondenti s praxí 21 až 30 let (38 %). Mezi 11 a 20 lety praxe je 31 % zúčastněných. Překvapující je, že elektronický dotazník vyplnilo 15 % respondentů, kteří mají více než 31 let praxe. Výzkumný vzorek je v zastoupení ze všech krajů České republiky. Nejvíce je zastoupen Středočeský kraj (16 %), nejméně kraj Liberecký a Moravskoslezský (po 1 %).

Vybrané výsledky výzkumu

Výsledky výzkumu - učebnice (slabikáře, čítanky)

Z celého souboru výsledků uvádíme jen některé. Předmětem výzkumu bylo zjistit, které učebnice – slabikáře a čítanky jsou nejvíce používány (graf 1). Oblíbenost nakladatelství – učebnic souvisí jednak s marketingem a také s délkou nakladatelství a jejich učebnic na trhu. K mladším nakladatelstvím patří Klett. Take třetí umístěné nakladatelství Fraus je relativně mladé.

Graf 1 –Nakladatelství učebnic

Zajímalo nás, z jakého důvodu a podle čeho si učebnice pro žáky školy učitelé vybírají. Jak jsme předpokládali, respondenti nejčastěji vychází z obsahové i didaktické stránky (36 %). Důležitým kritériem výběru je rozsah učebnic (17 %), tj. dostatek cvičení, textu atd. Samozřejmě grafická stránka pro děti mladšího školního věku není zanedbatelná, především z důvodu motivace i z důvodu rozvoje představivosti a fantazie (13 %). Zarážející je odpověď 8 % učitelů, kteří nemají možnost se podílet na výběru učebnice. Ze všech odpovědí 85 % respondentů ke své učebnici pořizuje další materiály pro výuku.

Z průzkumu dále vyšlo, z jakého důvodu pedagogové vybrali čítanky a slabikáře od nakladatelství Nová škola. Učebnice byly učiteli vybrány především podle didaktické a obsahové stránky (graf 2), dále podle dostatečného rozsahu (20 %) a grafické stránky učebnic (15 %). Výsledky korespondují s pořadím výběru jednotlivých učebnic.

Graf 2 – Důvody výběru učebnice Nová škola

Podle respondentů mezi nejsilnější stránky učebnic patří srozumitelné a přiměřené texty, přehlednost učebnic a rozmanitost cvičení a aktivit.

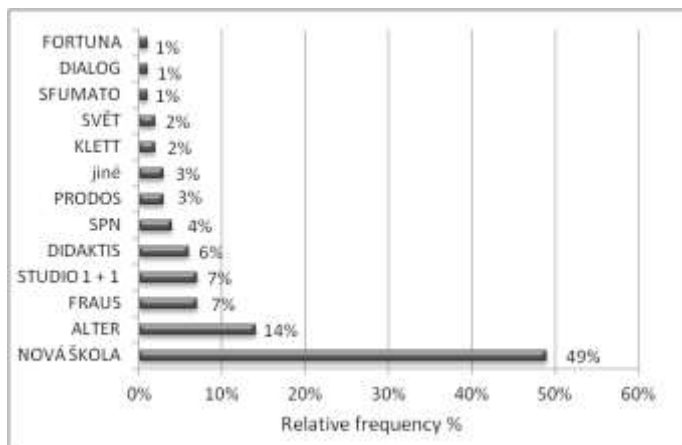
Z respondentů, kteří vybrali nakladatelství Nová škola, se 34 % domnívá, že učebnice tohoto nakladatelství nemají žádné slabé stránky. Někteří mají pocit, že se v učebnicích vyskytují úkoly stále stejného nebo podobného typu (19 %) a někteří pedagogové postrádají více úkolů k samostatné práci (16 %).

V 89 % učitelů, kteří používají k nácviku elementárního čtení čítanku nebo slabikář z uvedeného nakladatelství, ji považují za nejlepší ze všech dosud vyzkoušených a zároveň by ji doporučili začínajícím pedagogům (pouze dvě procenta respondentů učebnici - slabikář nedoporučují).

Na otevřenou otázku: “Pokud byste měl/a možnost na této učebnici něco změnit, co by to bylo?”, odpovědělo 127 respondentů. Mezi nejčastější připomínky učebnic nakladatelství Nová škol se vyskytlo: délka textů v učebnici; více doplňovaček, křížovek, rébusů; více úkolů k samostatné práci; více cvičení na procvičování; pestrost cvičení; více úkolů pro porozumění textu; lepší vazba, učebnici nelze dobře otevřít tak, aby do ní žáci mohli psát; lepší návaznost na písanku; více zajímavých úkolů pro nadané žáky. Je dobře, že se naši učitelé věnují nadaným dětem, a proto žádají o více doplňkových materiálů a problémových úloh do učebnic.

Výsledky výzkumu - písanky pro 1. třídu ZŠ

Druhou skupinou našeho výzkumu, byly sešity pro výuku elementárního psaní a jejich nakladatelství (graf 3). S největší převahou, podle našich respondentů, se používají písanky stejně jako učebnice od nakladatelství Nová škola (49 %). Druhým nejčastěji označovaným nakladatelstvím, které je hluboko za nakladatelstvím Nová škola, je Alter (14 %) a dalším v pořadí je nakladatelství Fraus (7 %). Pořadí se mění oproti slabikářům a čítankám až od 4. místa, kde 7 % učitelů pracuje s písankami nakladatelství Studio 1+1, dale s nakladatelstvím Didaktis a následně s vydavatelstvím SPN. Teprve poté následuje nakladatelství Produs.

Graf 3 – Nakladatelství sešitů pro výuku elementárního psaní

Nejvíce respondentů (26 %) vybralo písanky od stejného nakladatelství jako učebnice. Další sešity hodnotí podle obsahové a didaktické stránky, stejně jako slabikáře a čítanky.

Z výzkumného šetření víme, že nejpoužívanější sešity pro výuku elementárního psaní jsou od nakladatelství Nová škola. Učitelé nejčastěji vybírali sešity pro výuku elementárního psaní podle používaných slabikářů a čítanek (27 %). Dále pak pedagogové volbu písanek určují podle didaktické a obsahové stránky, a to v 21 %, pro dostatečný rozsah v 18 % a pro grafické zpracování v 16 %. Bohužel, 6 % učitelů nemá možnost rozhodovat o výběru písanek pro žáky 1. - 3. třídy ZŠ. Podle respondentů mezi nejsilnější stránky patří soulad propojení písanek s učebnicí a přiměřené úkoly a cvičení.

Největším nedostatkem jsou stereotypní cvičení a nedostatečný prostor na docvičování písmen a slov. Za pozitivní považujeme, že 55 % učitelů se nedomnívá, že by písanky nakladatelství Nová škola měly nedostatky a dokonce 97 % respondentů je se sešity pro výuku elementárního psaní od daného nakladatelství spokojena a vyhovují jim nejvíce ze všech vyzkoušených (70 %).

Mezi nejčastější připomínky 105 respondentů v písankách nakladatelství Nová škola považuje: více „prázdných“ řádků pro potřebu žáka, opravy, diktát; více textu na přepis; zvětšit formát písanky; lepší soulad s učebnicí. Ostatní četnost připomínek byla nízká.

Výsledky výzkumu – odpovědi z Moodle

Podle odpovědí studentů Učitelství 1. stupně (odpovídalo 44 respondentů) praktikujících na Blokové praxi v 1. třídě ZŠ byly v roce 2012-2013 nejpoužívanější učebnice od nakladatelství Nová škola (59 %), druhé nejpoužívanější učebnice od Alteru (18 %) a třetí vyšlo nakladatelství Studio 1+1 (9 %). Nakladatelství Fraus mělo zastoupení v 7 %.

V roce 2013-4 se zapojilo jen 27 studentů a také nejpoužívanější učebnice byly opět od nakladatelství Nová škola (52 %), dále od Alteru (18 %) a třetí nakladatelství Studio 1+1 (15%). Je zajímavé, že v dotazníkovém šetření v roce 2014 mezi učebnicemi jako třetí nejpoužívanější se prosadilo nakladatelství Fraus, ne Studio 1+1, které bylo až na 5. místě.

Z výsledku odpovědí uváděných u sešitů pro výuku elementárního psaní v roce 2012-2013 z 54 respondentů se setkala na Blokové praxi v 1. třídě s písankami Nová škola (50 %), Alter (26 %) a Studio 1+1 (18 %). O rok později v Moodle studenti uváděli (33 respondentů), že žáci pracují nejčastěji se sešity nakladatelství Alter (40 %) a dále s nakladatelstvím Nová škola (21 %). Zde došlo oproti předešlému roku k výměně daných nakladatelství a na třetím místě bylo opět Studio 1+1 (18 %). V porovnání s výsledky dotazníkového šetření, kde na třetím místě bylo nakladatelství Fraus a následně Studio 1+1.

Souhrn výzkumu

Výsledky výzkumu ukázaly, že na českém trhu je velký výběr učebnic, slabikářů, čítanek i sešitů na nácvik elementárního čtení a psaní. Vzhledem k tomu, že se jedná o pedagogy primárního vzdělávání, kteří každodenně s učebnicemi pracují, považují se uvedená zjištění za přínosná a zajímavá.

Pedagogové vychází z výběru pracovních materiálů pro žáky především z obsahové a didaktické stránky, dostatečného rozsahu a grafického zpracování. Domníváme se, že jde o správná kritéria výběru. Za pozitivní považujeme i hledisko propojenosti s ostatními předměty a průřezovými tématy.

Téměř polovina respondentů používá učebnice nakladatelství Nová škola. Učebnice nakladatelství Alter byla označena jako druhá nejpoužívanější (16%) a další v pořadí byla učebnice nakladatelství Fraus (9 %). Největším kladem slabikářů a čítanek jsou podle respondentů srozumitelné a přiměřené texty. Třetina všech, kteří používají danou učebnici, v ní nespatřují žádné slabé stránky.

Za největší přednost učebnic nakladatelství Alter je považovaná přehlednost knih. Za negativum respondentů považují používání úkolů stále stejného nebo podobného typu. Na učebnici nakladatelství Fraus je pedagog oceňované uplatnění mezipředmětových vztahů a také metodická příručka. Ze tří výše uvedených nakladatelství je nakladatelství Fraus nejméně doporučováno začínajícím pedagogům především pro svou náročnost při práci s učebnicemi.

Druhým záměrem zkoumání bylo zjišťování názorů pedagogů na sešity pro výuku elementárního psaní

pro 1. - 3. ročník ZŠ. U písanek je také nejpoužívanější nakladatelství Nová škola (49 %). Stejně jako u učebnic je druhým v pořadí nakladatelství Alter (14%) a dalším nakladatelství Fraus (7 %). Více než čtvrtina respondentů vybírá sešity od stejného nakladatelství jako slabikáře a čítanky (Nová škola). Téměř všichni uživatelé jsou se sešity spokojeni. Učitelé by především písanek vylepšili o několik volných řádků navíc na procvičování písmen a slov.

I respondenti používající sešity od nakladatelství Alter volí podle uvedeného nakladatelství učebnice. Pozitiva písanek učitelé spatřují ve vhodně zvolených úkolech a jejich přehlednosti. Pedagogové by uvítali více cvičení pro samostatnou práci žáků. Na sešitech od nakladatelství Fraus si chválí především přiměřenou náročnost úkolů a cvičení a také grafické zpracování - přehlednost.

V závěru dotazníkového šetření jsme zjišťovaly, jakou metodou nácvičku se žáci v 1. třídách učí číst a psát. Ze všech dotazovaných se v České republice učí analyticko-syntetickou metodou (70 %), která je u nás nejvíce zakořeněná, dále genetickou metodou (12 %) a kombinací obou těchto metod v 9 %. Do popředí se dostává i rize česká metoda Sfumato (6 %).

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

KOŠEK BARTOŠOVÁ, Iva; PLOVAJKOVÁ, Anna a PODNECKÁ, Tereza. Development of Reading Literacy Based on the Work of Textbooks (Workbooks)[Abstract]. In: BEKIROGULLARI, Zafer. *5rd International Conference on Education and Educational Psychology (ICEEPSY 2014)* [Abstract Book]. P. 111. eISSN 1986-3020.

Abstract Book je dostupný zde:

http://www.futureacademy.org.uk/files/menu_items/other/AbstractBookICEEPSY2014.pdf

Příspěvek zatím nevyšel. Bude publikován v Procedia-Social and Behavioral Journal, ISSN 1877-0428.

Přehled realizovaných výdajů

a) Osobní náklady	0 Kč
b) Stipendium, odvody, pojištění Za práci na výzkumu (příprava dotazníku, jejich distribuce a společné zpracování výsledků včetně zpracování příspěvku) odměna studentům: Anna Plovajková, Tereza Podnecká	6 700,45 Kč
c) Materiálové náklady a literatura Kancelářské potřeby, literatura, ukázkové učebnice a cvičebnice	11 626,00 Kč
d) Další provozní náklady nebo výdaje a jejich stručné zdůvodnění	0 Kč
e) Náklady nebo výdaje na služby <ul style="list-style-type: none">Částka na zaplacení konferenčního poplatku za The 5rd International Conference on Education and Educational Psychology v Kyrenii (Kypr) konanou v říjnu 2014 (445 EUR), tisk posteru potřebného ke konferenci.Ubytování, diety. Bylo kalkulováno s vyššími náklady na diety a ubytování. Zbývající prostředky byly využity na spotřební materiál a literaturu.	13 066,70 Kč 8 268,73 Kč
f) doplňkové náklady nebo výdaje v souladu s příslušným řídicím aktem UHK Bankovní poplatky, kurzovní ztráty a zisky	247,18 Kč
g) Cestovné Uvedená částka bude použita na dopravu (letenka + místní doprava) na 5 th International Conference on Education and Educational Psychology 2014.	13 593,50 Kč
Celkem	53 502,36 Kč

Finanční prostředky (53 500,00 Kč) byly využity podle stanoveného rozpočtu.

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Příspěvek Kyrenie - The 5rd International Conference on Education and Educational Psychology (2014) - Procedia - Social and Behavioral Journal, ISSN 1877-0428.

Příloha č. 2 - Výsledovka (výpis z Magionu – prac. 01240, zakázka 2112, činnost 1210)

Datum: 10. prosince 2014

.....

Podpis odpovědného řešitele